

חשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי 4

© ארזים

8 במאי 2017

1 נוסחת קו-שטח

משפט 1.1 יהי $V \subseteq \mathbb{R}^n$ תחום, $\phi : V \rightarrow \mathbb{R}$ חלקה רגולרית על V . נסמן $\phi(V) = (a, b)$. תהי $f : V \rightarrow \mathbb{R}$ עם תומך קומפקטי בתוך V . אזי

$$\int_V f(x) dx = \int_a^b \left(\int_{M_c} \frac{f(x)}{|\nabla \phi(x)|} dS \right) dc$$

כאשר

$$M_c = \phi^{-1}(c) \subseteq V$$

הוכחה: היינו באמצע. ראינו שתחת תנאי המשפט, לכל $p \in V$ קיים כדור $B(p, \delta_p) \subseteq V$ כך שהמשפט נכון בהנחה שמתקיים $\text{supp}(f) \subseteq B(p, \delta_p)$. כעת, נגדיר $K = \text{supp} f \subseteq V$ וזה קומפקט. לכל $x \in K$ יש לנו כדור $B(x, \delta_x)$. נסתכל בכיסוי

$$K \subseteq \bigcup_{x \in K} B\left(x, \frac{1}{2}\delta_x\right)$$

וניקח לא תת כיסוי סופי:

$$K \subseteq \bigcup_{i=1}^N B\left(x_i, \frac{1}{2}\delta_{x_i}\right)$$

קיים פריקו יחידה $\varphi_i : V \rightarrow \mathbb{R}$ כך שלכל i מתקיים $\text{supp} \varphi_i \subseteq B(x_i, \delta_{x_i})$ וכן

$$\sum_i \varphi_i = 1$$

על K , כאשר כל φ_i אינטגרלית רימן. אזי

$$\sum_i f \varphi_i = f$$

נגדיר $f_i = f \varphi_i$. לפי מה שראינו בשיעור שעבר,

$$\int_V f_i dx = \int_a^b \left(\int_{M_c} \frac{f_i}{|\nabla \phi|} \right) dc$$

ועל ידי סכימת האינטגרלי הללו נסיים. ■

דוגמא $B = \{|x| < 1\} \subseteq \mathbb{R}^n$, ואז לוקחים $r > 0$ ומסמנים $rB = \{|x| < r\}$. תהי $f : rB \rightarrow \mathbb{R}$ אינטגרלית רימן. אזי

$$\int_{rB} f(x) dx = \int_0^r d\rho \int_{S_\rho} f(x) dS = \int_0^r \rho^{n-1} \int_{S_1} f(\rho(x)) dS(x)$$

כאשר $S_\rho = \{|x| = \rho\}$,

$$\phi(x) = |x|$$

יש להסביר מדוע זה נכון - התומך לא קומפקטי. נסמך

$$A_\varepsilon = (r - \varepsilon)B \setminus \varepsilon B$$

זו טבעת קומפקטית. נגדיר $f_\varepsilon = f \cdot \mathbb{1}_{A_\varepsilon}$. כעת, f_ε בעלת תומך קומפקטי, $\phi : rB \setminus \{0\} \rightarrow \mathbb{R}$ רגולרית בכל נקודה וחלקה. מתקיימים תנאי המשפט ולכן

$$\int_{rB} f_\varepsilon = \int_{A_\varepsilon} f(x) dx \xrightarrow{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{rB} f(x) dx$$

$$\int_0^r \rho^{n-1} d\rho \int_{S_1} f_\varepsilon(\rho x) dS(x) = \int_\varepsilon^{r-\varepsilon} \rho^{n-1} d\rho \int_{S_1} f(\rho x) dS(x) \xrightarrow{\varepsilon \rightarrow 0} \int_0^r \rho^{n-1} d\rho \int_{S_1} f(\rho(x)) dS(x)$$

2 משפט הדיברגנץ (Divergence Theorem)

הגדרה 2.1 תהי $U \subseteq \mathbb{R}^n$ קבוצה פתוחה. שדה וקטורי חלק F על U הוא בחירה חלקה של וקטור משיק $F(x) \in T_x(U)$ לכל $x \in U$. יש זיהוי $T_x U \cong \mathbb{R}^n$, ואז אפשר לחשוב על F כעל העתקה $F : U \rightarrow \mathbb{R}^n$. החלקות של F היא כפונקציה כזו.

הגדרה 2.2 אם $A \subseteq \mathbb{R}^n$, שדה ווקטורי חלק F על A זאת בחירה חלקה של משיק $F(x) \in T_x \mathbb{R}^n$ לכל $x \in A$. אפשר להסתכל על F כהעתקה $F : A \rightarrow \mathbb{R}^n$, ואז חלקות של F משמעה שקיימת קבוצה פתוחה $A \subseteq W \subseteq \mathbb{R}^n$ וקיימת הרחבה של F לפונקציה $\phi : W \rightarrow \mathbb{R}^n$. חלקה.

דוגמאות אם $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ פונקציה חלקה אזי ∇f היא שדה וקטורי רציף. שדה מהירויות של נוזל - יש לנו נוזל באיזשהו מיכל, ובכל נקודת זמן נסתכל על וקטור המהירות של כל חלקיק. זה שדה המהירויות של הנוזל. כלומר, $F(x, t) \in T_x U$ היא מהירות רגעית של חלקיק המים בנקודה x בזמן t . מתקיים

$$\begin{aligned}\dot{x}(t) &= F(t, x(t)) \\ x(t_0) &= x_0\end{aligned}$$

זו משוואה דיפרנציאלית. שדות כח (גרוויטציוני, חשמלי).

הגדרה 2.3 יהי $M \subseteq \mathbb{R}^n$ על משטח חלק שנתון ביחד עם בחירה רציפה של נורמל יחידה של M :

$$(T_x M)^\perp \ni N(x) \in T_x \mathbb{R}^n$$

יהי F שדה וקטורי על M (מספיק שיהיה רציף). השטף של F דרך M זה

$$\text{Flux}_F(M) = \int_M (F, N) \, dS$$

פירוש פיזיקלי - אם F הוא שדה מהירויות רגעי של זרימת מים בזמן t מסויים, השטף של F על M מודד נפח אינפיניטסימלי של מים שעברו דרך המשטח M . בקטע $[t, t + \Delta t]$ עבר נפח $\text{Flux}_F(M) \Delta t + o(\Delta t)$ של מים דרך M .

הגדרה 2.4 יהי F שדה וקטורי חלק על $U \subseteq \mathbb{R}^n$. נסמן $F = (F_1, \dots, F_n)$. הדיברגנץ של F זו פונקציה $\text{div} F : U \rightarrow \mathbb{R}$ המוגדרת על ידי

$$\text{div} F = \sum_{i=1}^n \frac{\partial F_i}{\partial x_i} = \text{Tr}(D_F)$$

הערה 2.5 הדיברגנץ לא משתנה אחרי שינוי לינארי של קואורדינטות. אם F שדה וקטורי חלק, $P : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ העתקה לינארית הפיכה, נגדיר שדה וקטורי

$$G = P^{-1} F P$$

אזי

$$\text{div} G(x) = \text{tr}(D_G(x)) = \text{tr}(P^{-1} D_F(Px) P) = \text{tr}(D_F(Px)) = \text{div} F(Px)$$

תרגיל יהי F שדה וקטורי חלק, ותהי h פונקציה חלקה. אזי

$$\operatorname{div}(hF) = h\operatorname{div}F + (\nabla h, F)$$

$$\operatorname{div}(\nabla h) = \Delta h := \sum_{j=1}^n \frac{\partial^2 h}{\partial x_j^2}$$

האופרטור Δ נקרא לפלסיאן.

הגדרה 2.6 קבוצה פתוחה $U \subseteq \mathbb{R}^n$ נקראת חלקה אם לכל $x \in \partial U$ קיימת סביבה W של x ודיפאומורפיזם $\phi : W \rightarrow \phi(W)$ כך שמקתים

$$\phi(U \cap W) = \phi(W) \cap \{x_n < 0\}$$

נשים לב שבפרט במצב זה מתקיים

$$\phi(W \cap \partial U) = \phi(W) \cap \{x_n = 0\}$$

כלומר השפה של U היא יריעה חלקה ממימד $n - 1$.

הגדרה 2.7 תהי $U \subseteq \mathbb{R}^n$ קבוצה פתוחה חלקה. עבור $x \in \partial U$, נורמל יחידה $N(x)$ ליריעה ∂U בנקודה x נקרא נורמל יחידה חיצוני אם לכל $t > 0$ מספיק קטן, $x + tN(x) \notin U$

תרגיל נניח כי $U \subseteq \mathbb{R}^n$ קבוצה פתוחה חלקה. אזי לכל $a \in \partial U$ קיים ויחיד נורמל יחידה חיצוני $N(a)$ והוא תלוי באופן רציף בנקודה a .

פתרון ניקח סביבה W של a כמו בהגדרת קבוצה פתוחה חלקה. יש

$$\phi : W \rightarrow \phi(W)$$

עם

$$\phi(W \cap U) = \phi(W) \cap \{x_n < 0\}$$

נגדיר פונקציה $F : W \rightarrow \mathbb{R}$ כך שעבור $x \in W$ היא הקואורדינטה של x_n של $\phi(x)$. כעת $\Sigma = W \cap \partial U = \{F = 0\}$. כמובן $\nabla F \neq 0$ על W . נגדיר

$$N(x) = \frac{\nabla F(x)}{|\nabla F(x)|}$$

אזי $|N(x)| = 1$, וכן $N(x) \perp T_x \Sigma$. נרצה להוכיח שהוא נורמל יחידה חיצוני. מתקיים

$$\frac{d}{dt} \Big|_{t=0} F(x + tN(x)) = (\nabla F(x), N(x)) = \left(\nabla F(x), \frac{\nabla F(x)}{|\nabla F(x)|} \right) = |\nabla F(x)| > 0$$

לכן אם $t > 0$ מספיק קטן נקבל $F(x + tN(x)) > 0$, כי $F(x) = 0$. לכן
 $\phi(U \cap W) = \phi(U) \cap \phi(W)$ אכן, והיא חיובית, אבל $x + tN(x) \notin U$
 $\phi(W) \cap \{x_n < 0\}$. מסיבה דומה, אם $t < 0$ קרוב מספיק לאפס,
הוכחנו קיום יחידות של נורמל יחידה חיצוני - וברור מהגדרתו שהוא תלוי באופן
רציף בנקודה x .